

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

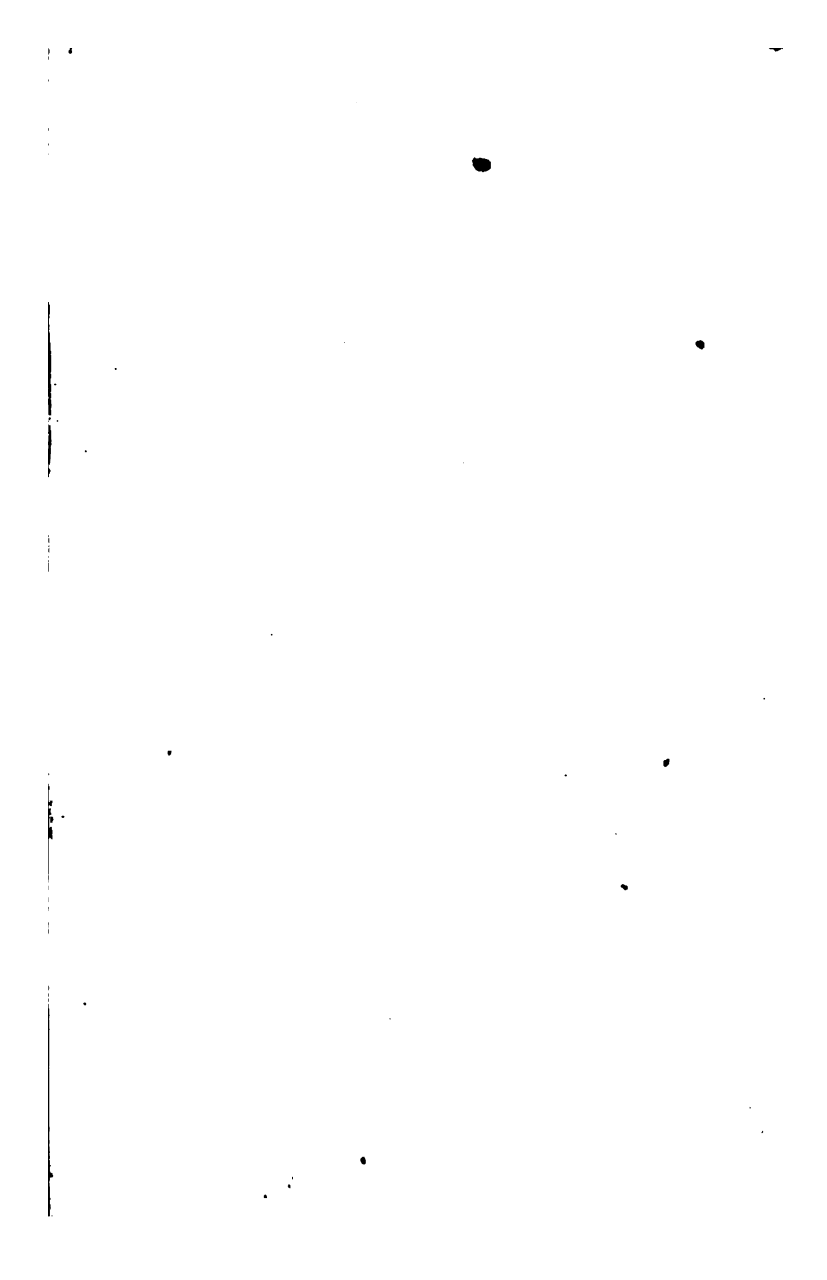
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

48.746.

1

2

3

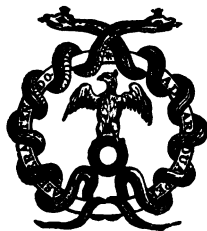
4

5

6

CICERONIS
ORATIO
PRO
LUCIO MURÆNA.

FROM THE MOST RECENT TEXTS,
CAREFULLY REVISED.

LONDON:
JOHN W. PARKER, WEST STRAND.

M.DCCC.XLVIII.

LECTORI.

IN textu Steinmetzium vel Orellium plerumque secuti sumus; ita tamen ut Virorum Doctorum conjecturas bonas, h. e., *certas* nonnunquam admisérimus; quæ nobis in mentem venerunt verecundius esse duximus singulis paginis subjicere.

C. B.

ARGUMENTUM.

COMITIIS consularibus quæ Cicero consul habuit anno U. C. 690, consules designati sunt in annum proximum D. Junius Silanus et L. Licinius Murena. Repulsam quum tulisset Murenæ competitor, Ser. Sulpicius jurisconsultus, Murenam ambitus accusavit, cum tribus subscriptoribus, M. Catone, Cn. Postumio, Ser. Sulpicio adolescente. Defensores habuit reus prima actione Q. Hortensium, altera M. Crassum, tertia consulem ipsum Ciceronem.

Tullius in exordio ait se Murenam, quem in comitiis consularibus diis commendavisset, nunc eundem iudiciis commendare. Deinde accusatorum reprehensionibus respondet, et demonstrat neque consulatum, neque legis de ambitu lationem, neque suam cum Ser. Sulpicio necessitudinem sibi impedimento esse, quominus Murenam in accusatione capitali defendat (I-IV). Quum tres totius accusationis partes fuissent, quarum una in reprehensione vitæ Murenæ, altera in contentione dignitatis, tertia in ambitus crimine versata sit, est etiam tripartita Ciceronis oratio. Prima pars, seu de reprehensione vitæ. Orator Ser. Sulpicium primo, dein Catonem refellit, nihilque in vitam Murenæ vere dici posse pervincit (V-VI). Pars secunda, sive de contentione dignitatis VII-XXVI). Tullius ostendit parem esse in utroque dignitatem, atque ita parem, ut neque Murena Sulpicium, neque Sulpicius Murenam dignitate generis, integritatis, industriæ superare potuerit (VII); ut jurisprudentiæ laude Sulpicium, sic rei militaris gloria Murenam floruisse. Porro juris civilis scientiam cum militari gloria comparat, docetque, quamvis utilem, attamen minus amplam esse et gratiosam (VIII-XVI). Jam exponit quibus de causis Sulpicius in præturæ petitione prior sit renuntiatus, L. Murena posterior; contra in consulatu

petendo Murena præstiterit, Sulpicius autem repulsam tulerit (xvii-xxvi). Pars tertia, seu de crimine ambitus (xxvii-xxxix). Postquam pauca de accusatorum persona præmonuisset (xxvii), Tullius Cn. Postumii et Ser. Sulpicii adolescentis criminationes refellebat; sed quæ utrique respondit, ea omnia in edenda oratione consulto prætermissa sunt: sequitur M. Catonis refutatio. Ipsius primum auctoritatem deprecatur, ne forte reo noceat (xxviii); dein personam ejus et mores maximis ornat laudibus, sed disciplinæ stoicæ, cui M. Cato deditus erat, asperitatem ac duritiem facete lepideque deludit (xxix-xxx). Jam ea convellit argumenta, quæ ad probandum ambitus crimen Cato attulerat (xxxii-xxxvi). Postremo reipublicæ interesse docet, ob imminentia pericula, ut Murena in consulatu retineatur (xxxvii-xxxix). In peroratione Tullius iudices hortatur ut otio, ut paci, ut salutis, ut vitæ civium bonorum consulant, Murenæ beneficium populi conservent, reddantque reipublicæ consulem pacis et otii cupidissimum, bonorum civium studiosissimum, contra turbatores acerrimum, fortissimum in bello, et conjurationi Catilinaris infensissimum (xl-xli).

Habitam hanc esse constat orationem mense novembri, anno U. C. 690, paulo post secundam Catilinariam; Murenamque absolutum esse, et consulatum gessisse cum D. Junio Silano anno 691. — *I. Mangeart.*

MARCI TULLII CICERONIS

ORATIO

PRO

LUCIO MURÆNA.

I. QUÆ¹ deprecatus à diis immortalibus sum, judices, more institutoque majorum, illo die, quo auspicato, comitiis centuriatis, L. Murenam consulem renuntiavi; ut ea res mihi, magistratuique meo, populo, plebique Romanæ, bene atque feliciter eveniret: eadem² precor ab iisdem diis immortalibus obejusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum, et ut³ vestræ mentes atque sententiæ cum populi Romani voluntatibus suffragiisque consentiant, eaque res vobis, populoque Romano pacem, tranquillitatem, otium, concordiamque afferat. Quodsi illa sollemnis comitiorum precatio consularibus auspiciis consecrata, tantam habet in se vim et religionem, quantum reipublicæ dignitas postulat: idem ego sum precatum, ut eis quoque hominibus, quibus hic consulatus, me rogante, datus esset, ea res fauste, feliciter, prospereque eveniret. 2. Quæ cum ita sint, judices, et cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad vos, aut certe communicata vobiscum: idem consul eum vestræ fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendavit; ut ejusdem hominis voce et declaratus consul, et defensus, beneficium populi Romani cum vestra atque omnium civium salute tueatur. Et quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus

¹ I. Qui.

² I. idem.

³ I. ut et.

atque etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est; antequam pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior, hoc quidem in tempore, sit officii mei, quam hujusce salutis defensio; sed ut, meo facto vobis probato, majore auctoritate ab hujus honore, fama, fortunisque omnibus, inimicorum impetus propulsare possim.

II. 3. Et primum M. Catoni, vitam ad certam rationis normam dirigenti, et diligentissime perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me et consulem, et legis ambitus latorem, et tam severe gesto consulatu, causam L. Murenæ attingere. Cujus reprehensio me vehementer movet, non solum ut vobis, judices, quibus maxime debeo, verum etiam ut ipsi Catoni, gravissimo atque integerrimo viro, rationem facti mei probem. A quo tandem, M. Cato, est æquius consulem defendi, quam à consule? Quis mihi in republica potest aut debet esse conjunctior, quam is, cui respublica à me una traditur sustinenda, magnis meis laboribus et periculis sustentata? Quodsi in iis rebus repetendis, quæ mancipi sunt, is periculum judicii præstare debet, qui se nexu obligavit; profecto etiam rectius in judicio consulis designati, is potissimum consul, qui consulem declaravit, auctor beneficii populi Romani, defensorque periculi esse debebit.

4. Ac, si, ut nonnullis in civitatibus fieri solet, patronus huic causæ publice constitueretur; is potissime¹ honore affecto defensor daretur, qui eodem honore præditus non minus afferret ad dicendum auctoritatis, quam facultatis. Quodsi portu solventibus, ii, qui jam in portum ex alto invehuntur, præcipere summo studio solent et tempestatum rationem, et prædonum, et locorum; quod natura fert, ut eis faveamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem me animo esse oportet, prope jam ex magna jactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas reipublicæ tem-

¹ *l. potissimum.*

pestates esse subeundas? Quare si est boni consilia, non solum videre, quid agatur, verum etiam providere, quid futurum sit; ostendam alio loco, quantum salutis communis intersit, duos consules in republica Kalendis Januariis esse. 5. Quod si ita est, non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quam respublica consulem ad communem salutem defendendam vocare.

III. Nam quod legem de ambitu tuli, certe ita tuli, ut eam, quam mihi metipsum jam pridem tulerim de civium periculis defendendis, non abrogarem. Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem; facerem improbe, etiamsi alius legem tulisset: cum vero nihil commissum contra legem esse defendam, quid est, quod meam defensionem latio legis impediatur? 6. Negat esse ejusdem severitatis, Catilinam, exitium reipublicæ intra mœnia molientem, verbis et pæne imperio urbe expulisse; et nunc pro L. Muræna dicere. Ego autem has partes lenitatis et misericordiæ, quas me natura ipsa docuit, semper egi libenter; illam vero gravitatis severitatisque personam non appetivi; sed ab republica mihi impositam sustinui, sicut hujus imperii dignitas, in summo periculo civium, postulabat. Quodsi tum, cum respublica vim et severitatem desiderabat, vici naturam, et tam vehemens fui, quam cogebar, non quam volebam; nunc, cum omnes me causæ ad misericordiam atque ad humanitatem vocent, quanto tandem studio debeo naturæ meæ consuetudinique servire? Ac de officio defensionis meæ, et de ratione accusationis tuæ, fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit.

7. Sed me, judices, non minus hominis sapientissimi atque ornatissimi, Servii Sulpicii, conquestio, quam Catonis accusatio commovebat; qui gravissime et acerbissime ferre se dixit, me familiaritatis necessitudinisque oblitum, causam L. Murænae contra se defendere. Hunc ego, judices, satisfacere cupio, vosque adhibere arbitros. Nam cum grave est, vere accusari in amicitia, tum,

etiamsi falso accuseris, non est negligendum. Ego, Ser. Sulpici, me in petitione tua tibi omnia studia atque officia, pro nostra necessitudine et debuisse confiteor, et prestitisse arbitror. Nihil tibi, consulatum petenti, à me defuit, quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut à consule postulandum. Abiit illud tempus: mutata ratio est. Sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quantum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse; contra salutem, nihil debere. 8. Neque enim, si tibi tum, cum peteres consulatum, affui, idcirco nunc, cum Murenam ipsum petas, adjutor eodem pacto esse debeo. Atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi quidem potest, ut amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus.

IV. Mihi autem cum Murena, judices, et vetus, et magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpicio non idcirco obruetur, quod ab eodem in honoris contentione superata est. Quæ si causa non esset, tamen vel dignitas hominis, vel honoris ejus, quem adeptus est, amplitudo, summam mihi superbie crudelitatisque famam inussisset, si hominis, et suis et populi Romani ornamentis amplissimi, causam tanti periculi repudiasset. Neque enim jam mihi licet, neque est integrum, ut meum laborem hominum periculis sublevandis non impertiam. Nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quanta antea nemini; labores, per quos ea ceperis, cum adeptus sis, deponere, esset hominis et astuti, et ingrati. Quodsi licet desinere, si te auctore possum, si nulla inertie, nulla superbie [turpitude,] nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego vero libenter desino. 9. Sin autem fuga laboris desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit; nimirum hæc causa est ejusmodi, quam nec industrius, nec misericors, nec officiosus deserere possit. Atque hujusce rei conjecturam de tuo ipsius studio, Servi, facillime ceperis. Nam si tibi necesse putas, etiam adversariis amicorum tuorum, de jure consulentibus,

respondere; et, si turpe existimas, te advocato, illum ipsum, quem contra veneris, causa cadere: noli tam esse injustus, ut, cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros [rivulos] etiam amicis putes clausos esse oportere. 10. Etenim, si me tua familiaritas ab hac causa removisset, et, si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso, clarissimis viris, si item ceteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni aestimari, accidisset; in ea civitate consul designatus defensorem non haberet, in qua nemini unquam infimo majores nostri patronum deesse voluerunt. Ego vero, judices, ipse me existimarem nefarium, si amico; crudelem, si misero; superbum, si consuli defuissem. Quare quod dandum est amicitiae, large dabitur à me, ut tecum agam, Servi, non secus, ac si meus esset frater, qui mihi est carissimus, isto in loco; quod tribuendum est officio, fidei, religioni, id ita moderabor, ut meminerim, me contra amici studium pro amici periculo dicere.

V. 11. Intelligo, judices, tres totius accusationis partes fuisse, et earum unam in reprehensione vitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ gravissima esse debebat, ita fuit infirma et levis, ut illos lex magis quædam accusatoria, quam vera maledicendi facultas de vita L. Murenæ dicere aliquid coegerit. Objecta est enim Asia: quæ ab hoc non ad voluptatem et luxuriam expetita est, sed in militari labore peragrata. Qui si adolescens, patre suo imperatore, non meruisset, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus videretur. An, cum sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filii soleant, huic donis militaribus patris triumphum decorare fugiendum fuit, ut rebus communiter gestis pæne simul cum patre triumpharet? 12. Hic vero, judices, et fuit in Asia, et viro fortissimo, parenti suo, magno adjumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. Et, si habet Asia suspicionem luxuriæ quandam;

non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse, laudandum est. Quamobrem non Asiæ nomen objiendum Murenæ fuit, ex qua laus familiæ, memoria generi, honos et gloria nomini constituta est; sed aliquod aut in Asia susceptum, aut ex Asia deportatum flagitium ac dedecus. Meruisse vero stipendia in eo bello, quod tum populus Romanus non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis; patre imperatore libentissime meruisse, pietatis; finem stipendiorum, patris victoriam ac triumphum fuisse, felicitatis fuit. Maledicto¹ quidem idcirco nihil in hisce rebus loci est, quod omnia laus occupavit.

VI. 13. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. Maledictum est, si vere objicitur, vehementis accusatoris; sin falso, maledici conviciatoria. Quare cum ista sis auctoritate, non debes, M. Cato, arripere maledictum ex trivio, aut ex scurrarum aliquo convicio²; neque temere consulem populi Romani saltatorem vocare; sed circumspicere, quibus præterea vitiis affectum esse necesse sit eum, cui vere istud obijci possit. Nemo enim fere saltat sobrius, nisi forte insanit; neque in solitudine, neque in convivio moderato atque honesto: tempestivi convivii, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio. Tu mihi arripis id, quod necesse est omnium vitiorum esse postremum; relinquis illa, quibus remotis, hoc vitium omnino esse non potest. Nullum turpe convivium, non amor, non commissatio, non libido, non sumtus ostenditur. Et, cum ea non reperiantur, quæ voluptatis nomen habent, quæque vitiosa sunt; in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te umbram luxuriæ reperturum putas? 14. Nihil igitur in vitam L. Murenæ dici potest? nihil, inquam, omnino, iudices. Sic à me consul designatus defenditur, ut ejus nulla fraus, nulla avaritia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene

¹ Malim. Et maledicto, quoniam ad odium locum transit Orator.

² i. convivio cum Lambino

habet: jacta sunt fundamenta defensionis. Nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea, sed prope inimicorum confessione, virum bonum, atque integrum hominem defendimus.

VII. Quo constituto, faciliior est mihi aditus ad contentionem dignitatis: quæ pars altera fuit accusationis. 15. Summam video esse in te, Ser. Sulpici, dignitatem generis, integritatis, industriæ, ceterorumque ornamentorum omnium, quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. Paria cognosco esse ista in L. Murena, atque ita paria, ut neque ipse dignitate vinci potuerit, neque te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenæ genus: extulisti tuum. Quo loco si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum; facis, ut rursus plebs in Aventinum sevocanda esse videatur. Sin autem sunt amplæ et honestæ familiæ plebeiæ: et proavus L. Murenæ, et avus, prætor fuit; et pater cum amplissime atque honestissime ex prætura triumphasset, hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit, quod is jam patri debitus, a filio petebatur. 16. Tua vero nobilitas, Ser. Sulpici, tametsi summa est, tamen hominibus literatis et historicis est notior; populo vero et suffragatoribus obscurior. Pater enim fuit equestri loco; avus nulla illustri laude celebratus. Itaque non ex sermone hominum recenti¹, sed ex annalium vetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo, quod virtute industriaque perfecisti, ut, cum equitis Romani esses filius, summa tamen amplitudine dignus putarere: nec mihi unquam minus in Q. Pompeio, novo homine, et fortissimo viro, virtutis esse visum est, quam in homine nobilissimo, M. Æmilio. Etenim ejusdem animi atque ingenii est, posteris suis, quod Pompeius fecit, amplitudinem nominis, quam non acceperit, tradere; et, ut Scaurus, memoriam prope intermortuam generis sui, virtute renovare.

¹ *recensium*, ut satis indicat ipse ordo vocabulorum.

VIII. 17. Quamquam ego jam putabam, iudices, multis viris fortibus ne ignobilitas objiceretur generis, meo labore esse perfectum: qui, non modo Curii, Catonibus, Pompeiis, antiquis illis, fortissimis viris, novis hominibus, sed¹ his recentibus, Mariis, et Didiis, et Coeliis commemorandis, †jacebant. Cum ego vero tanto intervallo claustra ista nobilitatis refregissem, ut aditus ad consulatum posthac, sicut apud majores nostros fuit, non magis nobilitati, quam virtuti, pateret; non arbitrabar, cum ex familia vetere et illustri consul designatus ab equitis Romani filio, consule, defenderetur, de generis novitate accusatores esse dicturos. Etenim mihi ipsi accidit, ut cum duobus patriciis, altero improbissimo atque audacissimo, altero modestissimo atque optimo viro, peterem: superavi tamen dignitate Catilinam, gratia Galbam. Quodsi id crimen homini novo esse deberet; profecto mihi neque inimici, neque invidi defuissent. Omittamus igitur de genere dicere, cujus est magna in utroque dignitas: videamus cetera.

18. Quæsturam una petiit, et sum ego factus prior. Non est respondendum ad omnia. Neque enim quemquam vestrum fugit, cum multi pares dignitate fiant; unus autem primum solus possit obtinere: non eundem esse ordinem dignitatis et renuntiationis; propterea quod renuntiatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eadem omnium. Sed quæstura utriusque propemodum pari momento sortis fuit. Habuit hic lege Titia provinciam tacitam et quietam: tu illam, cui, cum quæstores sortiuntur, etiam acclamari solet, Ostiensem, non tam gratiosam, et illustrem, quam negotiosam et molestam. Consedit utriusque nomen in quæstura. Nullum enim vobis sors campum dedit, in quo excurrere virtus cognoscique posset. Reliqui temporis spatium in contentionem vocatur: ab utroque dissimillima ratione tractatum est.

IX. 19. Servius hic nobiscum hanc urbanam mili-

¹ Supple, et.

tiam respondendi, scribendi, cavendi, plenam sollicitudinis ac stomachi, secutus est: [jus civile didicit:] multum vigilavit: laboravit: præsto multis fuit: multorum stultitiam perpeusus est: arrogantiam pertulit: difficultatem exorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. Magna laus, et grata hominibus, unum hominem elaborare in ea scientia, quæ sit multis profutura.

20. Quid Murena interea? fortissimo et sapientissimo viro, summo imperatori, legatus L. Lucullo fuit: qua in legatione duxit exercitum: signa contulit: manum conseruit: magnas copias hostium fudit: urbes partim vi, partim obsidione cepit: Asiam istam refertam, et eandem delicatam, sic obiit, ut in ea neque avaritiæ, neque luxuriæ vestigium reliquerit: maximo in bello sic est versatus, ut hic multas res et magnas sine imperatore gesserit, nullam sine hoc imperator. Atque hæc, quamquam præsentem L. Lucullo loquar, tamen, ne ab ipso, propter periculum nostrum, concessam videamur habere licentiam fingendi, publicis literis testata sunt omnia; quibus L. Lucullus tantum Murenæ laudis imperitit, quantum neque ambitiosus imperator, neque invidus, tribuere alteri in communicanda gloria debuit.

21. Summa in utroque est honestas, summa dignitas: quam ego, si mihi per Servium liceat, pari atque eadem in laude ponam. Sed non licet. Agitat rem militarem: insectatur totam legationem: assiduitatis et operarum harum quotidianarum putat esse consulatum. Apud exercitum mihi fueris? inquit, tot annos forum non attigeris? abfueris tandem? et, cum longo intervallo veneris, cum iis, qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum ista nostra assiduitas, Servi, nescis, quantum interdum afferat hominibus fastidii, quantum satietatis. Mihi quidem vehementer expedit, positam in oculis esse gratiam: sed tamen ego mei satietatem magno meo labore superavi; et tu idem fortasse: verumtamen utrique nostrum desiderium nihil obfuisse. 22. Sed, ut, hoc omisso, ad studiorum atque artium contentionem rever-

tamur; qui potest dubitari, quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille, ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum; illum buccinarum cantus exsuscitat. Tu actionem instituis; ille aciem instruit. Tu caveas, ne tui consultores; ille, ne urbes aut castra capiantur. Ille tenet et scit, ut hostium copiae; tu, ut aquae pluviae arceantur: ille exercitatus est in propagandis finibus; tu in regendis: ac nimirum (dicendum est enim, quod sentio) rei militaris virtus praestat ceteris omnibus.

X. Hæc nomen populo Romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit: omnes urbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, et hæc forensis laus et industria, latent in tutela ac presidio bellicæ virtutis. Simulatque increpuit suspicio tumultus; artes illico nostræ conticescunt.

23. Et, quoniam mihi videris istam scientiam juris, tanquam filiolum osculari tuam, non patiar te in tanto errore versari, ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti, præclarum aliquid esse arbitrare. Aliis ego te virtutibus, continentia, gravitatis, justitiæ, fidei, ceteris omnibus, consulatu et omni honore semper dignissimum judicavi. Quod quidem jus civile didicisti; non dicam, operam perdidisti: sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina munitam ad consulatum viam. Omnes enim artes, quæ nobis populi Romani studia conciliant, et admirabilem dignitatem, et pergratam utilitatem debent habere.

XI. 24. Summa dignitas est in iis, qui militari laude antecellunt. Omnia enim, quæ sunt in imperio, et in statu civitatis, ab iis defendi et firmari putantur. Summa etiam utilitas; siquidem eorum consilio et periculo, cum republica, tum etiam nostris rebus perfrui possumus. Gravis etiam illa est et plena dignitatis, dicendi facultas, quæ sæpe valuit in consule deligendo, posse consilio atque

oratione, et senatus, et populi, et eorum, qui res judicant, mentes permovere. Quæritur consul, qui dicendo nonnunquam comprimat tribunitios furores, qui concitatum populum flectat, qui largitioni resistat. Non mirum, si ob hanc facultatem homines sæpe etiam non nobiles consulatum consecuti sunt; præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. Quorum in isto vestro artificio, Sulpici, nihil est. 25. Primum dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt parvæ, prope in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupatæ. Deinde, etiamsi quid apud majores nostros fuit in isto studio admirationis; id, enuntiatis vestris mysteriis, totum est contemptum et abjectum. Posset agi lege, necne, pauci quondam sciebant. Fastos enim vulgo non habebant. Erant in magna potentia, qui consulebantur: a quibus etiam dies, tanquam a Chaldæis, petebatur. Inventus est scriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit, et singulis diebus discendis, fastos populo proposuerit, et ab ipsis cautis jurisconsultis eorum sapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod sunt veriti, ne, dierum ratione pervulgata et cognita, sine sua opera lege posset agi, verba quædam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent.

XII. 26. Cum hoc fieri bellissime posset: *Fundus Sabinus, meus est: immo meus: deinde judicium: noluerunt. Fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus vocatur. Satis verbose. Cedo, quid postea? Eum ego ex jure Quiritium meum esse aio. Quid tum? Inde ibi ego te ex jure manu' consortum voco. Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. Transit idem jurisconsultus, tibicinis Latini modo: Unde tu me, inquit, ex jure manu' consortum vocasti, inde ibi ego te revoco. Prætor interea ne pulchrum se ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum ceteris rebus absurdum, tum vero in illo: *Suis utrisque**

superstitibus, [præsentibus] istam viam dico: inite viam. Præsto aderat sapiens ille, qui inire viam doceret: *Redite viam.* Eodem duce redibant. Hæc jam tum apud illos barbatos, ridicula, credo, videbantur. Homines, cum recte atque in loco constitissent, juberi abire; ut, unde abissent, eodem statim redirent. Iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia, *Quando te in jure conspicio: et hæc, Sed anne tu dicis, quæ ex causa vindicaveris?* quæ dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur; postea vero pervulgata, atque in manibus jactata et excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt; fraudis autem et stultitiæ plenissima. 27. Nam cum permulta præclare legibus essent constituta, ea jurisconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata sunt. Mulieres omnes, propter infirmitatem consilii, majores in tutorum potestate esse voluerunt: hi invenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. Sacra interire illi nolluerunt: horum ingenio senes ad coemptiones faciendas, interimendorum sacrorum causa, reperti sunt. In omni denique jure civili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli causa, id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quæ coemptionem facerent, *Caias* vocari. Jam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum *diem tertium*, an *perendinum: judicem*, an *arbitrum: rem*, an *litem* dici oporteret.

XIII. 28. Itaque (ut dixi) dignitas in ista scientia consularis nunquam fuit; quæ tota ex rebus fictis commentitiisque constaret: gratiæ vero multo etiam minores. Quod enim omnibus patet, et æque promptum est mihi, et adversario meo, id esse gratum nullo pacto potest. Itaque non modo beneficii collocandi spem, sed etiam illud, quod aliquamdiu fuit, *Licet consulere*, jam perdidistis. Sapiens existimari nemo potest in ea prudentia, quæ neque extra Romam usquam, neque Romæ, rebus prolatis, quidquam valet. Peritus ideo haberi nemo

potest, quod in eo, quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. Difficilis autem res ideo non putatur, quod et perpaucis et minime obscuris literis continetur. Itaque, si mihi, homini vehementer occupato, stomachum moveritis, triduo me jurisconsultum esse profitebor. Etenim quæ de scripto aguntur, scripta sunt omnia: neque tamen quidquam tam anguste scriptum est, quo ego non possim, *Qua de re agitur*, addere. Quæ consuluntur autem, minimo periculo respondentur. Si id, quod oportet, responderis; idem videre respondisse, quod Servius. Sin aliter; etiam controversum jus nosse et tractare videre. 29. Quapropter non solum illa gloria militaris vestris formulis atque actionibus anteponenda est, verum etiam dicendi consuetudo longe et multum isti vestræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaque mihi videntur plerique initio multo hoc maluisse; post, cum id assequi non potuissent, istuc potissimum sunt delapsi. Ut aiunt in Græcis artificibus, eos aulædos esse, qui citharædi fieri non potuerint; sic nonnullos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire. Magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa autem gratia. Etenim à vobis salubritas quædam; ab iis, qui dicunt, salus ipsa petitur. Deinde vestra responsa atque decreta, et evertuntur sæpe dicundo, et sine defensione oratoris firma esse non possunt: in qua si satis profecissem, parcius de ejus laude dicerem: nunc nihil de me dico, sed de iis, qui in dicendo magni sunt, aut fuerunt.

XIV. 30. Dux sunt artes, quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis: una imperatoris, altera oratoris boni. Ab hoc enim pacis ornamenta retinentur; ab illo belli pericula repelluntur. Ceteræ tamen virtutes ipsæ per se multum valent, justitia, fides, pudor, temperantia; quibus te, Servi, excellere omnes intelligunt: sed nunc de studiis ad honorem dispositis¹,

¹ Codices archetypi; *ab honorem depositis*, probabiliter Lambinus: *ad h. appositis*.

non de insita cujusque virtute disputo. Omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur, simulatque aliqui¹ motus novus bellicum canere coepit. Etenim, ut ait ingeniosus poeta, et auctor valde bonus, praeliis promulgatis, *pellitur e medio* non solum ista vestra verbosa simulatio prudentiæ, sed etiam ipsa illa domina rerum, *sapientia: vi geritur res: spernitur orator*, non solum odiosus in dicendo, ac loquax, verum etiam *bonus: horridus miles amatur*: vestrum vero studium totum jacet. *Non ex jure manus' concertum, sed magis ferro*, inquit, *rem repetunt*. Quod si ita est, cedat, opinor, Sulpiei, forum castris, otium militiæ, stilus gladio, umbra soli: sit denique in civitate ea prima res, propter quam ipsa est civitas omnium princeps. 31. Verum hæc Cato nimium nos nostris verbis magna facere demonstrat; et oblitos esse, bellum illud omne Mithridaticum cum mulierculis esse gestum. Quod ego longe secus existimo, judices; deque eo pauca disseram. Neque enim causa in hoc continetur.

Nam, si omnia bella, quæ cum Græcis gessimus, contemnenda sunt; derideatur de rege Pyrrho triumphus M^o. Curii: de Philippo, T. Flaminii: de Ætolia, M. Fulvii: de rege Perse, L. Paulli: de Pseudophilippo, Q. Metelli: de Corinthiis, L. Mummii. Sin hæc bella gravissima, victoriæque eorum bellorum gravissimæ² fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atque ille a te³ hostis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monumentis vel maximum bellum populum Romanum eum Antiocho gessisse video: cujus belli victor L. Scipio, tui quæ parta⁴ cum Publio fratre gloria, quam laudem ille, Africa oppressa, cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asiæ nomine assumsit. 32. Quo quidem in bello virtus enituit egregia M. Catonis, proavi tui: quo ille,

¹ Sic Cod. arch. forsan l. alicubi.

² Orellius ex codd. *gratissimæ*. Malim, *gloriosissimæ*, ex cujus compendio perperam lecto orta est lectio antt. codd.

³ Corruptelam odoror; sub quâ forsitam vox *Mithridates* lateat.

⁴ Sic Codd. omnes. Forsan l. *æquiparata*.

quum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, nunquam [cum Scipione] esset profectus, si cum mulierculis bellandum esse arbitraretur. Neque vero cum P. Africano senatus egisset, ut legatus fratri proficisceretur; cum ipse, paullo ante, Hannibale ex Italia expulso, ex Africa ejecto, Carthagine oppressa, maximis periculis rempublicam liberasset, nisi illud grave bellum et vehemens putaretur.

XV. Atqui, si diligenter, quid Mithridates potuerit, et quid effecerit, et qui vir fuerit, consideraris: omnibus regibus, quibuscum populus Romanus bellum gessit, hunc regem nimirum antepones. Quem L. Sulla, maximo et fortissimo exercitu, pugna excitatum¹, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam, bello invectum totam in Asiam, cum pace dimisit: quem L. Murena, pater hujusce, vehementissime vigilantissimeque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit: qui rex, sibi aliquot annis sumtis ad confirmandas rationes et copias belli, tantum ipse opibus conatuque invaluit, ut se Oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum suis conjuncturum putaret. 33. Ad quod bellum duobus consulibus ita missis, ut alter Mithridatem persequeretur, alter Bithyniam tueretur: alterius res et terra et mari calamitosæ, vehementer et opes regis, et nomen auxerunt: L. Luculli vero res tantæ exstiterunt, ut neque majus bellum commemorari possit, neque majore consilio et virtute gestum. Nam, cum totius impetus belli ad Cyzicenorū mœnia constitisset, eamque urbem sibi Mithridates Asiæ januam fore putavisset, qua effracta et revulsa, tota pateret provincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur, et omnes copię regis diuturnitate obsessionis consumerentur. Quid? illam pugnam navalem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe atque animis inflata peteret; mediocri

¹ Codd. antiquissimi. *Pugna exelaceret. l. pugnam et acer et non r. i.*

certamine et parva dimicatione commissam arbitraris? Mitto prœlia: prætereo oppugnationes oppidorum. Expulsus regno tandem aliquando, tantum tamen consilio atque auctoritate valuit, ut se, rege Armeniorum adjuncto, novis opibus copiisque renovarit.

XVI. Ac, si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus imperatorisque dicendum, plurima et maxima prœlia commemorare possem. Sed non id agimus. 34. Hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset; neque tanta cura senatus et populus Romanus suscipiendum putasset, neque tot annos gessisset, neque tanta gloria L. Luculli; neque vero ejus belli conficiendum exitum tanto studio populus Romanus ad Cn. Pompeium detulisset: cujus ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commissa est, et summa contentione pugната. Quæ ex pugna cum se ille eripuisset, et Bosporum confugisset, quo exercitus adire non posset; etiam in extrema fortuna et fuga, nomen tamen retinuit regium. Itaque ipse Pompeius, regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit, ut, cum omnia, quæ ille tenuerat, adierat, sperarat, victoria possideret; tamen non ante, quam illum vita expulit, bellum confectum judicaret. Hunc tu hostem, Cato, contemnis, quocum per tot annos, tot prœliis, tot imperatores bella gesserunt? cujus expulsi et ejecti vita tanti æstimata est, ut, morte ejus nuntiata, tum denique bellum confectum arbitraretur? Hoc igitur in bello L. Murenæ, legatum fortissimi animi, summi consilii, maximi laboris cognitum esse defendimus; et hanc ejus operam non minus ad consulatum adipiscendum, quam hanc nostram forensem industriam, dignitatis habuisse.

XVII. 35. At enim in præturæ petitione prior renuntiatus est Servius. Pergitisne vos, tanquam ex syngrapha, agere cum populo, ut, quem locum semel honoris cuiquam dederit, eundem reliquis honoribus debeat?

Quod enim fretum, quem euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes et quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita, sæpe perturbat omnia; et totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris. Sæpe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atque existimamus, ut nonnunquam ita factum esse etiam populus admiretur; quasi vero non ipse fecerit. Nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorum. Quis L. Philippum summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, a M. Herennio superari posse arbitratus est? quis Q. Catulum, humanitate, sapientia, integritate antecellentem, a Cn. Manlio? quis M. Scaurum, hominem gravissimum, civem egregium, fortissimum senatorem, a Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne quum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. Nam ut tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commoventur, sæpe improvise nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari, sæpe intelligas, quo signo commota sit; sæpe ita obscura est ut casu excitata esse videatur.

XVIII. Sed tamen, si est reddenda ratio, duæ res vehementer in prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in consulatu Murænæ profuerunt: una, exspectatio muneris, quæ et rumore nonnullo, et studiis sermonibusque competitorum creverat; altera, quod ii, quos in provincia ac legatione omnis et liberalitatis et virtutis suæ testes habuerat, nondum decesserant. Horum utrumque ei fortuna ad consulatus petitionem reservavit. Nam et L. Luculli exercitus, qui ad triumphum convenerat, idem comes L. Murænæ præsto fuit; et munus amplissimum, quod petitio præturæ desiderabat, prætura restituit. Num tibi hæc parva videntur adjumenta et subsidia consulatus? voluntas militum? quæ quum per se valet multitudine, quum apud suos gratia; tum vero

in consule declarando multum etiam apud universum populum Romanum auctoritatis habet : suffragatio militaris? imperatores enim comitiis consularibus, non verborum interpretes deliguntur. Quare gravis est illa oratio, *Me saucium recreavit : me praeda donavit : hoc duce castra cepimus, signa contulimus : nunquam isto plus militi laboris imposuit, quam sibi sumpsit ipse ; quum fortis, tum etiam felix.* Hoc quanti putas esse ad famam hominum ac voluntatem? Etenim, si tanta illis comitiis religio est, ut adhuc semper omen valuerit prerogativum ; quid mirum est, in hoc felicitatis famam sermonemque valuisse?

XIX. Sed si hæc leviora ducia, quæ sunt gravissima, et hanc urbanam suffragationem militari anteponis : noli ludorum hujus elegantiam, et scenæ magnificentiam valde contemnere ; quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego dicam, populum ac vulgus imperitorum ludis magnopere delectari? minus est mirandum. Quamquam huic causæ id satis est. Sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirandum, eam L. Murense apud populum profuisse. Sed si nosmetipsi, qui et ab delectatione omni negotiis impedimur, et in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur et ducimur ; quid tu admirare de multitudine indocta? L. Otho, vir fortis, meus necessarius, equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima, quod honestissimo ordini, cum splendore, fructus quoque jucunditatis est restitutus. Quare delectant homines, mihi crede, ludi, etiam illos, qui dissimulant, non solum eos, qui fatentur : quod ego in mea petitione sensi. Nam nos quoque habuimus scenam competitricem. Quod si ego, qui trinos ludos ædilis feceram, tamen Antonii ludis commovebar : tibi, qui casu nullos feceras, nihil hujus istam ipsam, quam irrides, argenteam scenam, adversatam putas?

XX. Sed hæc sane sint paria omnia : sit par forensis opera militari : sit par militari suffragatio urbana : sit idem, magnificentissimos, et nullos unquam fecisse ludos : quid ? in ipsa prætura nihilne existimas inter tuam et istius sortem interfuisse ? Hujus sors ea fuit, quam omnes tui necessarii tibi optabamus, juris dicundi : in qua gloriam conciliat magnitudo negotii ; gratiam, æquitatis largitio : qua in sorte sapiens prætor, qualis hic fuit, offensionem vitat æquabilitate decernendi, benevolentiam adjungit lenitate audiendi. Egregia, et ad consulum apta provincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum voluptate concluditur. Quid tua sors ? tristia, atrox : quæstio peculatus, ex altera parte, lacrymarum et squaloris, ex altera, plena catenarum atque indicum. Cogendi iudices inviti, retinendi contra voluntatem : scribe damnatus, ordo totus alienus : Sullana gratificatio reprehensive : multi viri fortes, et prope pars civitatis offensa : lites severe æstimate : cui placet, obliviscitur ; cui dolet, meminit. Postremo tu in provinciam ire nolulisti. Non possum id in te reprehendere, quod in me ipso et prætor et consul probavi. Sed tamen L. Murenæ provincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. Habuit proficiens delectum in Umbria : dedit ei facultatem respublica liberalitatis ; qua usus, multas sibi tribus, quæ municipiis Umbriæ conficiuntur, adjunxit : ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas jam pecunias exigent, æquitate diligentiaque perfecit. Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti : fateor : sed tamen illud cogita, nonnullorum amicorum studia minui solere in eos, a quibus provincias contemni intelligant.

XXI. Et, quoniam ostendi, iudices, parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparem fortunam provincialium negotiorum in Murena atque in Sulpicio fuisse : dicam jam apertius, in quo meus necessarius fuerit inferior Servius, et ea dicam, vobis audientibus, amisso jam tempore, quæ ipsi soli, re integra, sæpe dixi.

Petere consulatum nescire te, Servi, persæpe tibi dixi : et in iis rebus ipsis, quas te magno et forti animo et agere et dicere videbam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem senatorem mihi videri, quam sapientem candidatum. Primum accusandi terrores et minæ, quibus tu quotidie uti solebas, sunt fortis viri; sed et populi opinionem a spe adipiscendi avertunt, et amicorum studia debilitant. Nescio quo pacto semper hoc fit; neque in uno aut altero animadversum est, sed jam in pluribus; simul atque candidatus accusationem meditari visus est, ut honorem desperasse videatur. Quid ergo? acceptam injuriam persequi non placet? imo vehementer placet: sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. Petitorem ego, præsertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copiis et in forum, et in campum deduci volo: non placet mihi inquisitio candidati, prænuntia repulsæ: non testium potius, quam suffragatorum comparatio: non minæ magis, quam blanditiæ: non declamatio potius, quam persalutatio: præsertim quum jam hoc novo more omnes fere domos omnium concursent, et ex vultu candidatorum conjecturam faciant, quantum quisque animi et facultatis habere videatur. *Videsne tu illum tristem, demissum? jacet, diffidit, abjecit hastas.* Serpit hic rumor: *Scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitors? testes quærere? alium faciam, quoniam sibi hic ipsi desperat.* Ejusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut totam rem abjiciunt, aut suam operam et gratiam judicio et accusationi reservant.

XXII. Accedit eodem, ut etiam ipse candidatus totum animum atque omnem curam, operam, diligentiamque suam in petitione non possit ponere. Adjungitur enim accusationis cogitatio, non parva res, sed nimirum omnium maxima. Magnum est enim, te comparare ea, quibus possis hominem e civitate, præsertim non inopem, neque infirmum, exturbare; qui et per se et per suos, et vero etiam per alienos defendatur. Omnes enim ad

pericula propulsanda concurrimus; et qui non aperte inimici sumus, etiam alienissimis, in capitis periculis amicissimorum officia et studia præstamus. Quare ego expertus et petendi, et defendendi, et accusandi molestiam, sic intellexi: in petendo, studium esse acerrimum; in defendendo, officium; in accusando, laborem. Itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, ut idem accusationem et petitionem consulatus diligenter adornet atque instruat. Unum sustinere pauci possunt, utrumque nemo. Tu, quum te de curriculo petitionis deflexisses, animumque ad accusandum transtulisses, existimasti, te utrique negotio satisfacere posse? vehementer errasti. Quis enim dies fuit, posteaquam in istam accusandi denuntiationem ingressus es, quem tu non totum in ista ratione consumpseris?

XXIII. Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat. Erat enim severissime scripta Calpurnia. Gestus est mos et voluntati, et dignitati tuæ. Sed tota illa lex accusationem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset; petitioni vero refragata est. Pœna gravior in plebem tua voce efflagitata est. Commoti animi tenuiorum. Exsilium in nostrum ordinem: concessit senatus postulationi tuæ; sed non libenter duriorum fortunæ communi conditionem, te auctore, constituit. Morbi excusationi pœna addita est: voluntas offensa multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborandum est, aut incommodo morbi etiam ceteri vitæ fructus relinquendi. Quid ergo? hæc quis tulit? is, qui auctoritati senatus, voluntati tuæ paruit: denique is tulit, cui minime proderant. Illa¹, quæ mea summa voluntate senatus frequens repudiavit, mediocriter adversata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. Graviter homines honesti, atque in suis vicinitatibus et municipiis gratiosi, tulerunt, a tali viro esse pugnatum, ut omnes et dignitatis, et gratiæ gradus

¹ Supple *Quid* cum Lambino.

tollerentur. Idem edititios iudices esse voluisti, ut odia occulta civium, quæ tacitis nunc discordiis continentur, in fortunas optimi cujusque erumperent. Hæc omnia, tibi accusandi viam muniebant, adipiscendi obsepiebant.

Atque ex omnibus illa plaga est injecta petitioni tuæ, non tacente me, maxima: de qua ab homine ingeniosissimo et copiosissimo, Hortensio, multa gravissime dicta sunt; quo etiam mihi durior locus est dicendi datus; ut, quum ante me et ille dixisset, et vir summa dignitate, et diligentia, et facultate dicendi, M. Crassus, ego in extremo non partem aliquam agerem causæ, sed de tota re dicerem, quod mihi videretur. Itaque in iisdem rebus fere versor, et, quod possum, iudices, occurro vestræ satietati.

XXIV. Sed tamen, Servi, quam te securim putas injectisse petitioni tuæ, quum tu populum Romanum in eum metum adduxisti, ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita atque abjecta petitione? Etenim te inquirere videbant, tristem ipsum, mœstos amicos; observationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animadvertabant: quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solent. Catilinam interea alacrem atque lætum, stipatum choro juventutis, vallatum indicibus atque sicariis, inflatum quum spe militum, tum collegæ mei quemadmodum dicebat ipse, promissis, circumfluentem colonorum Arretinorum et Fesulanorum exercitu. Quam turbam, dissimillimo ex genere, distinguebant homines perculsi Sullani temporis calamitate. Vultus erat ipsius plenus furoris; oculi, sceleris; sermo, arrogantis: sic ut ei jam exploratus et domi conditus consulatus videretur. Murenæ contemnebat: Sulpiciū accusatorem suum numerabat, non competitorem: ei vim denuntiabat: reipublicæ minabatur¹.

XXV. Quibus rebus qui timor bonis omnibus injectus sit, quantaque desperatio reipublicæ, si ille factus esset,

¹ L. et publice minabatur.

nolite a me commoneri velle: vosmetipsi vobiscum recordamini. Meministis enim, quum illius nefarii gladiatoris voces pererebuisent, quas habuisse in concione domestica dicebatur, quum miserorum fidelem defensore negasset inveniri posse, nisi eum, qui ipse miser esset: integrorum et fortunatorum promissis saucios et miseros credere non oportere: quare qui consumpta replere, erepta recuperare vellent, spectarent, quid ipse deberet, quid possideret, quid auderet: minime timidum, et valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux et signifer calamitosorum.

Tum igitur, his rebus auditis, meministis fieri senatusconsultum, referente me, ne postero die comitia haberentur, ut de his rebus in senatu agere possemus. Itaque postridie, frequenti senatu, Catilinam excitavi, atque eum de his rebus jussi, si quid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. Atque ille, ut semper fuit apertissimus, non se purgavit, sed indicavit atque induit. Tum enim dixit, duo corpora esse reipublicæ, unum debile, infirmo capite; alterum firmum, sine capite: huic, quum ita de se meritum esset, caput, se vivo, non defuturum. Congemuit senatus frequens, neque tamen satis severe, pro rei indignitate, decrevit. Nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant; partim, quia timebant. Tum erupit e senatu, triumphans gaudio, quem omnino vivum illinc exire non oportuerat; præsertim quum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante, Catoni, fortissimo viro, judicium minitanti ac denuntianti, respondisset, si quod esset in suas fortunas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum.

XXVI. His tum rebus commotus, et quod homines jam tum conjuratos cum gladiis in campum deduci a Catilini sciebam, descendi in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, et cum illa lata insignique lorica, non quæ me tegeret (etenim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput et collum solere

petere), verum ut omnes boni animadverterent, et quum in metu et periculo consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiumque meum concurrerent. Itaque quum te, Servi, remissiorem in petendo putarent, Catilinam et spe et cupiditate inflammatum viderent; omnes, qui illam ab republica pestem depellere cupiebant, ad Murenam se statim contulerunt. Magna est autem comitiis consularibus repentina voluntatum inclinatio, præsertim quum incubuit ad virum bonum, et multis aliis adjumentis petitionis ornatum. Qui quum honestissimo patre atque majoribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, prætura probata in jure, grata in munere, ornata in provincia, petisset diligenter, et ita petisset, ut neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur; huic mirandum est magno adjumento Catilinæ subitam spem consulatus adipiscendi fuisse?

XXVII. Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpuratus ab iis, qui ante me dixerunt; a me¹, quoniam ita Murena voluit, retractandus: quo in loco Postumio, familiari meo, ornatissimo viro, de divisorum indiciis, et de deprehensis pecuniis; adolescenti ingenioso et bono, Ser. Sulpicio, de equitum centuriis; M. Catoni, homini in omni virtute excellenti, de ipsius accusatione, de senatusconsulto, de republica respondebo.

Sed pauca, quæ meum animum repente moverunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. Nam quum sæpe antea, iudices, et ex aliorum miseriis, et ex meis curis laboribusque quotidianis, fortunatos eos homines iudicarem, qui remoti a studiis ambitionis, otium ac tranquillitatem vitæ secuti sunt; tum vero in his L. Murenæ tantis tamque improvisis periculis ita sum animo affectus, ut non queam satis neque communem omnium nostrum conditionem, neque hujus eventum fortunamque miserari: qui primum, dum ex honoribus continuis familiæ majorumque suorum unum adscendere gradum

¹ L. tamen pro a me, quod solæcum est.

dignitatis conatus est, venit in periculum, ne et ea, quæ relicta, et hæc, quæ ab ipso parta sunt, amittat, deinde, propter studium novæ laudis, etiam in veteris fortunæ discrimen adducitur. Quæ quum sint grævia, iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderunt. Nam, ut omittam Servium Sulpicium, quem intelligo non injuria L. Murænæ, sed honoris contentione permotum: accusat paternus amicus, Cn. Postumius, vetus, ut ait ipse, vicinus ac necessarius: qui necessitudinis causas complures protulit, simultatis nullam commemorare potuit: accusat Ser. Sulpicius, sodalis filii, cujus ingenio paterni omnes necessarii munitiores esse debebant: accusat M. Cato, qui quamquam a Murena nulla re umquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac civitate natus, ut ejus opes et ingenium præsidio multis etiam alienissimis, vix cuiquam inimico exitio esse deberent.

Respondebo igitur Postumio primum, qui nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrare. Cujus competitores si nihil deliquerunt: dignitati eorum concessit, quum petere destitit. Sin autem eorum aliquis largitus est; expetendus amicus est, qui alienam potius injuriam, quam suam persequatur.

De Cn. Postumii criminibus. De Ser. Sulpicii adolescentis criminibus.

XXVIII. Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis: qui tamen ita gravis est accusator et vehemens, ut multo magis ejus auctoritatem, quam criminationem pertimescam. In quo ego accusatore, iudices, primum illud deprecabor, ne quid L. Murænæ dignitas illius, ne quid exspectatio tribunatus, ne quid totius vitæ splendor et gravitas noceat: denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, ut multis prodesse posset. Bis consul fuerat P. Africanus et duos terrores hujus imperii, Carthagi-

nem Numantianaque, deleverat, quum accusavit L. Cottam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, auctoritas tanta, quanta in ipso imperio populi Romani, quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc majores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam judicabant, ita quemquam cadere in iudicio, ut nimis adversarii viribus abjectus videretur. Quid? Ser. Galbam (nam traditum memoriz est) nonne proavo tuo, fortissimo atque florentissimo viro, M. Catoni, incumbenti ad ejus perniciem, populus Romanus eripuit? Semper in hac civitate nimis magnis accusatorum opibus et populus universus, et sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non vim majorem aliquam, non auctoritatem excellentem, non nimiam gratiam. Valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentium, ad auxilium calamitosorum: in periculo vero, et in perniciæ civium repudientur. Nam si quis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa judicasset; iniquam legem, iudices, et miseram conditionem instituet periculis hominum, si existimabit, iudicium accusatoris in reum pro aliquo præjudicio valere oportere.

XXIX. Ego tuum consilium, Cato, propter singulare animi mei de tua virtute iudicium, vituperare non audeo: nonnulla in te forsitan conformare et leviter emendare possim. *Non multa peccas*, inquit ille fortissimo viro senior magister: *sed, si peccas, te regere possum*. At ego te verissime dixerim, peccare nihil, neque ulla in re te esse huiusmodi, ut corrigendus potius, quam leviter inflectendus esse videare. Finxit enim te ipsa natura ad honestatem, gravitatem, temperantiam, magnitudinem animi, justitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem et excelsum. Accessit istue doctrina non moderata nec mitis, sed, ut mihi videtur, paulo asperior

et durior, quam veritas aut natura patiatur. Et quoniam non est nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conventu agrestium; audacius paullo de studiis humanitatis, quæ et mihi et vobis nota et jucunda sunt, disputabo.

In M. Catone, iudices, hæc bona, quæ videmus, divina et egregia, ipsius scitote esse propria. Quæ nonnumquam requirimus, ea sunt omnia non a natura, sed a magistro. Fuit enim quidam summo ingenio vir, Zeno, cujus inventorum æmuli Stoici nominantur. Hujus sententiæ sunt et præcepta ejusmodi: sapientem gratia numquam moveri, numquam cujusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum et levem: viri non esse, neque exorari neque placari: solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos; si mendicissimi, divites; si servitutem serviant, reges: nos autem, qui sapientes non sumus, fugitivos, exsules, hostes, insanos denique esse dicunt: omnia peccata esse paria: omne delictum scelus esse nefarium; nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, quam opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocaverit: sapientem nihil opinari, nullius rei poenitere, nulla in re falli, sententiam mutare numquam.

XXX. Hæc homo ingeniosissimus, M. Cato auctoribus eruditissimis inductus, arripuit: neque disputandi causa, ut magna pars, sed ita vivendi. Petunt aliquid publicani? cave quidquam habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt, miseri et calamitosi? sceleratus et nefarius fueris, si quidquam, misericordia adductus, feceris. Fatetur aliquis se peccasse, et ejus delicti veniam petit? nefarium est facinus, ignoscere. At leve delictum est. Omnia peccata sunt paria. Dixisti quippiam: fixum et statutum est. Non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua in re. Maledici putat. Hæc ex disciplina nobis illa sunt. Dixi in Senatu, me nomen Consularis candidati delaturum. Iratus dixisti. Numquam, inquit, sapiens iras-

citur. At temporis causa. Improbi, inquit,¹ hominis est, mendacio fallere; mutare sententiam, turpe est; exorari, scelus; misereri, flagitium. Nostri autem illi, (fatebor enim, Cato, me quoque in adolescentia, diffusum ingenio meo, quæsisse adjumenta doctrinæ,) nostri, inquam, illi a Platone et Aristotele, moderati homines et temperati, aiunt, apud sapientem valere aliquando gratiam: viri boni esse misereri: distincta genera esse delictorum et dispares poenas: esse apud hominem constantem ignoscendi locum: ipsum sapientem sæpe aliquid opinari, quod nesciat: irasci nonnunquam: exorari eundem et placari: quod dixerit, interdum, si ita rectius sit, mutare: de sententia decedere aliquando: omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas.

XXXI. Hos ad magistros si qua te fortuna, Cato, cum ista natura detulisset: non tu quidem vir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec justior, (neque enim esse potes,) sed paullo ad lenitatem propensior. Non accusares nullis adductus inimicitiiis, nulla lacesitus injuria, pudentissimum hominem, summa dignitate atque honestate præditum: putares, quum in ejusdem anni custodia te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc¹ reipublicæ vinculo esse conjunctum: quod atrociter in Senatu dixisti, aut non dixisses, aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipsum (quantum ego opinione auguror) nunc et animi quodam impetu concitatum, et vi naturæ atque ingenii elatum, et recentibus præceptorum studiis flagrantem jam usus flectet, dies leniet, ætas mitigabit. Etenim isti ipsi mihi videntur vestri præceptores et virtutis magistri, fines officiorum paulo longius, quam natura vellet, protulisse; ut quum ad ultimum animo contemdissemus, ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. Nihil ignoveris. Imo aliquid, non omnia. Nihil gratiæ causa feceris. Imo resistito gratiæ, quum officium et fides postulabit. Misericordia commotus ne sis: etiam:

¹ I. tecum hunc.

in dissolvenda severitate: sed tamen est laus aliqua humanitatis. In sententia permaneto: vero; nisi sententiam alia vicerit melior.

Hujuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem, quod tu: habere eruditissimum hominem, et pœne divinum domi; cujus oratione et præceptis, quanquam erant eadem ista, quæ te delectant, tamen asperior non est factus, sed (ut accepi a senibus) lenissimus. Quis vero C. Lælio comior? quis jucundior, eodem ex studio isto? quis illo gravior, sapientior? Possum de L. Philo, de C. Gallo dicere hæc eadem: sed te domum jam deducam tuam. Quemquamne existimas, Catone, proavo tuo, commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse, ad omnem rationem humanitatis? de cujus præstanti virtute quum vere graviterque diceres, domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud quidem exemplum tibi propositum domi: sed tamen naturæ similitudo illius ad te magis, qui ab illo ortus es, quam ad unumquemque nostrum pervenire potuit; ad imitandum vero tam mihi propositum exemplar illud est, quam tibi. Sed, si illius comitatem et facilitatem tuæ gravitati severitatique adperseris; non ista quidem erunt meliora, quæ nunc sunt optima, sed certe condita jucundius.

XXXII. Quare, ut ad id, quod institui, revertar, tolle mihi e causa nomen Catonis: remove ac prætermitte auctoritatem, quæ in judiciis aut nihil valere, aut ad salutem debet valere: congregere mecum criminibus ipsis. Quid accusas, Cato? quid affers in iudicium? quid arguis? Ambitum accusas? non defendo. Me reprehendis, quod idem defendam, quod lege punierim. Punivi ambitum, non innocentiam. Ambitum vero ipsum vel tecum accusabo, si voles. Dixisti, senatusconsultum, me referente, esse factum, si mercede [corrupti] obviam candidatis issent, si conducti sectarentur, si gladiatoribus vulgo locus tributim, et item prandia si vulgo essent data; contra legem Calpurniam factum

videri. Ergo ita senatus si iudicat, contra legem facta hæc videri, si facta sint: decernit, quod nihil opus est, dum candidatis morem gerit. Nam factum sit, necne, vehementer quæritur. Si factum sit, quin contra legem sit, dubitare nemo potest. Est igitur ridiculum, quod est dubium, id relinquere incertum: quod nemini dubium potest esse, id iudicare. Atque id decernitur omnibus postulantis candidatis; ut ex senatusconsulto, neque cuius intersit, neque contra quem sit, intelligi possit. Quare doce, a L. Murena illa esse commissa: tum ego met tibi, contra legem commissa esse, concedam.

XXXIII. Multi obviam prodierunt de provincia decedenti, consulatum petenti. Solet fieri. Eccui autem non proditur revertenti? quæ fuit ista multitudo? Primum, si tibi istam rationem non possim reddere; quid habet admirationis, tali viro advenienti, candidato consulari, obviam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum videretur. Quid, si etiam illud addam, quod a consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirandum, qua in civitate rogati infimorum hominum filios prope de nocte ex ultima sæpe urbe deductum venire soleamus, in ea non esse gravatos homines, prodire hora tertia in campum Martium, præsertim talis viri nomine rogatos? Quid, si omnes societates venerunt, quarum ex numero multi hic sedent iudices? quid, si multi homines nostri ordinis honestissimi? quid, si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in urbem introire, tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Postumius obviam cum bene magna caterva sua venit: quid habet ista multitudo admirationis? Omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat: hoc dico, frequentiam in isto officio gratuitam, non modo dignitati ullius unquam, sed ne voluntati quidem defuisse. At sectabantur multi. Doce, mercede; concedam esse crimen. Hoc quidem remoto, puid reprehendis?

XXXIV. Quid opus est, inquit, sectatoribus? A me tu id quæris, quid opus sit eo, quo semper usi sumus? Homines tennes unum habent in nostrum ordinem aut promerendi, aut referendi beneficii locum, hanc in nostris petitionibus operam atque assestationem. Neque enim fieri potest, neque postulandum est a nobis, aut ab equitibus Romanis, ut suos necessarios candidatos sectentur totos dies; a quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si uno basilicæ spatio honestamur, diligentur observari videmur et coli. Tenuiorum et non occupatorum amicorum est ista assiduitas; quorum copia bonis et beneficiis deesse non solet.

Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii, Cato: sine eos, qui omnia a nobis sperant, habere ipsos quoque aliquid, quod nobis tribuere possint. Si nihil erit, præter ipsorum suffragium, tenue est: si, ut suffragentur, nihil valent gratia. Ipsi denique, ut solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non vocare domum suam possunt: atque hæc a nobis petunt omnia: neque ulla re alia, quæ a nobis consequuntur, nisi opera sua, compensari putant posse. Itaque et legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum, et senatusconsulto, quod est L. Cæsare consule factum, restiterunt. Nulla est enim pœna, quæ possit observantiam tenuiorum ab hoc vetere instituto officiorum excludere.

At spectacula sunt tributim data, et ad prandium vulgo vocati. Etsi hoc factum a Murena omnino, iudices, non est; ab ejus amicis autem more et modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor, quantum hæc quæstiones, in senatu habitæ, punctorum nobis, Servi, detraxerint. Quod enim tempus fuit aut nostra, aut patrum nostrorum memoria, quo hæc, sive ambitio est, sive liberalitas, non fuerit, ut locus et in circo et in foro daretur amicis et tribulibus? hæc homines tenuiores primum, nondum qui a suis tribulibus vetere instituto assequebantur * * *

(Deest nonnihil.)

XXXV.....Præfectum fabrûm semel locum tribulibus suis dedisse: quid statuent in viros primarios, qui in circo totas tabernas, tribulium causa, compararunt? Hæc omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina, a multitudine in tuam nimiam diligentiam, Servi, coniecta sunt: in quibus tamen Murena ab senatus auctoritate defenditur. Quid enim? Senatus num obviam prodire crimen putat? non; sed mercede: convince. Num sectari multos? non; sed conductos: doce. Num locum ad spectandum dare? aut ad prandium invitare? minime. Sed vulgo, [passim.] Quid est vulgo? universos. Non igitur, si L. Natta, summo loco adolescens, qui, et quo animo jam sit, et qualis vir futuris sit, videmus, in equitam centuriis voluit esse et ad hoc officium necessitudinis, et ad reliquum tempus, gratiosus, id erit ejus vitrici fraudi, aut crimini: nec, si virgo vestalis, hujus propinqua et necessaria, locum suum gladiatoribus concessit huic, non et illa pie fecit, et hic a culpa est remotus. Omnia hæc sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum.

At enim agit mecum austere et stoice Cato. Negat verum esse, allici benevolentiam cibo: negat, judicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. Ergo ad cœnam, petitionis causa, si quis vocat, condemnatur. Quippe, inquit, tu mihi summum imperium, summam auctoritatem, tu gubernacula reipublicæ petas fovendis hominum sensibus, et deleniendis animis, et adhibendis voluptatibus? Utrum lenocinium, inquit, a grege delicatæ juventutis, an orbis terrarum imperium a populo Romano petebas? Horribilis oratio; sed eam usus, vita, mores, civitas ipsa respuit. Neque tamen Lacedæmonii, auctores istius vitæ atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt; neque vero Cretes, quorum nemo gustavit unquam cubans, melius, quam Romani homines, qui tempora voluptatis laborisque dispertiunt, respublicas suas retinuerunt: quorum alteri, uno adventu nostri exercitus,

deleti sunt; alteri nostri imperii præsidio disciplinam suam legesque conservant.

XXXVI. Quare noli, Cato, majorum instituta, quæ res ipsa, quæ diuturnitas imperii comprobant, nimium severa oratione reprehendere. Fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros, et honestus homo et nobilis, Q. Tubero. Is, quum epulum Q. Maximus, Africani patrui sui nomine, populo Romano daret, rogatus est a Maximo, ut triclinium sterneret, quum esset Tubero ejusdem Africani sororis filius. Atque ille, homo eruditissimus, ac stoicus, stravit pelliculis hædinis lectulos Punicanos, et exposuit vasa Samia: quasi vero esset Diogenes cynicus mortuus, et non divini hominis Africani mors honestaretur: quem quum supremo ejus die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus. quod ille vir in hac republica potissimum natus esset: necesse enim fuisse, ibi esse terrarum imperium, ubi ille esset. Hujus in morte celebranda graviter tulit populus Romanus hanc perversam sapientiam Tuberonis. Itaque homo integerrimus, civis optimus, quum esset L. Paulli nepos, P. Africani, ut dixi, sororis filius, his hædinis pelliculis prætura dejectus est. Odit populus Romanus privatam luxuriam; publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas; sordes et inhumanitatem multo minus: distinguit rationem officiorum ac temporum; vicissitudinem laboris ac voluptatis.

Nam, quod ais, nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate; hoc tu ipse, in quo summa est dignitas, non servas. Cur enim quemquam, ut studeat tibi, ut te adjuvet, rogas? Rogas tu me, ut mihi præsis, ut committam ego me tibi. Quid tandem? Istuc me rogari oportet abs te, an te potius a me, ut pro mea salute laborem periculumque suscipias? Quid? quod habes nomenclatorem, in eo quidem fallis et decipis. Nam, si nomine appellari abs te cives tuos, honestum est, turpe est eos notiores esse servo tuo, quam tibi: sin etiam si noris, tamen per monitorem appellandi

sunt, cur ante petis, quam insusurravit? aut quid, quum admoneris, tamen, quasi tute noris, ita salutas? quid¹, posteaquam es designatus, multo salutas negligentius? Hæc omnia ad rationem civitatis si dirigas, recta sunt: sin perpendere ad disciplinæ præcepta velis, reperiuntur pravissima. Quare nec plebi Romanæ eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conviviorum; quæ omnia majores nostri comparaverunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, quam largitionem.

XXXVII. At enim te ad accusandum respublica adduxit. Credo, Cato, te isto animo, atque ea opinione venisse; sed tu imprudentia laberis. Ego quod facio, iudices, quum amicitiae dignitatisque L. Murenæ gratia facio, tum me pacis, otii, concordiae, libertatis, salutis, vitæ denique omnium nostrum causa facere clamo atque testor. Audite, audite consulem, iudices, nihil dicam arrogantius, tantum dicam, totos dies atque noctes de republica cogitantem. Non usque eo L. Catilina rempublicam despexit atque contempsit, ut ea copia, quam secum eduxit, se hanc civitatem oppressurum arbitraretur. Latius patet illius sceleris contagio, quam quisquam putat: ad plures pertinet. Intus, intus, inquam, est equus Trojanus; a quo nunquam, me consule, dormientes opprimemini. Quæris a me, quid ego Catilinam metuam. Nihil; et curavi, ne quis metueret: sed copias illius, quas hic video, dico esse metuendas; nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur. Non enim deseruerunt; sed ab illo in speculis atque insidiis relictis, in capite atque in cervicibus nostris resisterunt. Hi et integrum consulem, et bonum imperatorem, et naturam, et fortuna cum reipublicæ salute conjunctum, dejici de urbis præsidio, et de custodia civitatis vestris sententiis deturbari volunt. Quorum ego ferrum et audaciam rejeci in campo, debilitavi in foro, compressi etiam domi

¹ Malim, *cur idem*. Edd. Vett. quid. n.

meæ sæpe, iudices; his vos si alterum consulem tradideritis, plus multo erunt vestris sententiis, quam suis gladiis consecuti.

Magni interest, iudices, id quod ego multis repugnantibus egi atque perfeci, esse Kalendis Januariis in republica duo consules. Nolite arbitrari, mediocribus consiliis, aut usitatis viis, aut * * non lex improba, non perniciose largitio, non auditum aliquando aliquod malum reipublicæ quæritur. Inita sunt in hac civitate consilia, iudices, urbis delendæ, civium trucidandorum, nominis Romani exstinguendi. Atque hæc cives, cives, inquam (si eos hoc nomine appellari fas est), de patria sua et cogitant et cogitaverunt. Horum ego quotidie consiliis occurro, audaciam debilito, sceleri resisto. Sed vos inoneo, iudices: in exitu est jam meus consulatus: nolite mihi subtrahere vicarium meæ diligentiae: nolite adimere eum, cui rempublicam cupio tradere incolumem, ab his tantis periculis defendendam.

XXXVIII. Atque ad hæc mala, iudices, quid accedat aliud, non videtis? Te, te appello, Cato: nonne prospicis tempestatem anni tui? jam enim hesternæ concione intonuit, vox perniciose designati tribuni, collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni providerunt, qui te ad tribunatus petitionem vocaverunt. Omnia, quæ per hoc triennium agitata sunt, jam ab eo tempore, quo a L. Catilina et Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse, in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. Qui locus est, iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, quum ego non ex istorum insidiis ac mucronibus, non solum meo, sed multo etiam magis divino consilio eripiar atque evolem? Neque isti me meo nomine interfici, sed vigilem consulem de reipublicæ præsidio demovere volunt: nec minus vellent, Cato, te quoque aliqua ratione, si possent, tollere: id quod, mihi crede, et agunt, et moluntur. Vident quantum in te sit animi, quantum ingenii, quantum auctoritatis, quantum reipublicæ præsidii:

sed quum consulari auctoritate et auxilio spoliata vim tribunitiam viderint, tum se facilius inermem et debilitatum te oppressuros arbitrantur. Nam ne sufficiatur consul, non timent. Vident, in tuorum potestate collegarum fore: sperant sibi Silanum, clarum virum, sine collega, te sine consule, rempublicam sine praesidio objici [posse.]

His tantis in rebus, tantisque in periculis, est tuum, M. Cato, qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, videre quid agatur, retinere adiutorem, defensorem, socium in republica, consulem non cupidum, consulem (quod maxime tempus hoc postulat) fortuna constitutam ad amplexandum otium; scientia, ad bellum gerendum: animo et usu, ad quod velis negotium.

XXXIX. Quamquam hujusce rei potestas omnis in vobis sita est, judices: totam rempublicam vos in hac causa tenetis, vos gubernatis. Si L. Catilina cum suo concilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset judicare, condemnaret L. Murenam: si interficere posset, occideret. Petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio respublica: ut minuat contra suum furem imperatorum copia: ut major facultas tribunis plebis detur, depulso adversario, seditionis ac discordie concitandæ. Idemne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi atque sapientissimi viri judicabunt, quod ille importunissimus gladiator, hostis reipublice judicaret? Mihi credite, judices, in hac causa non solum de L. Murenæ, verum etiam de vestra salute sententiam feretis. In discrimen extremum venimus: nihil est jam, unde nos reficiamus, aut ubi lapsi resistamus. Non solum minuenda non sunt auxilia, quæ habemus, sed etiam nova, si fieri possit, comparanda. Hostis est enim non apud Anienem, quod bello Punico gravissimum visum est, sed in urbe, in foro (dii immortales! sine gemitu hoc dici non potest): non nemo etiam in illo sacrario reipublicæ, in ipsa, inquam, curia non nemo hostis est. Dii faxint, ut meus collega, vir fortissimus,

hoc Catilinæ nefarium, latrocinium armatus opprimat! ego togatus, vobis, bonisque omnibus adiutoribus, hoc, quod conceptum respublica periculum parturit, consilio discutiam et comprimam!

Sed quid tandem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris, in eum annum, qui consequitur, redundarint? Unus erit consul, et is non in administrando bello, sed in sufficendo collega occupatus. Hunc jam qui impedituri sint, * * * illa pestis immanis, importuna, [Catilinæ] prurumpet, qua poterit: et jam populo Romano minatur: in agros suburbanos repente advolabit: versabitur in castris furor, in curia timor, in foro conjuratio, in campo exercitus, in agris vastitas: omni autem in sede ac loco ferrum flammamque metuemus. Quæ jamdiu comparantur, eadem ista omnia, si ornata suis præsiidiis erit respublica, facile et magistratuum consiliis, et privatorum diligentia comprimantur.

XL. Quæ quum ita sint, iudices, primum reipublicæ causa, qua nulla res cuiquam potior debet esse, vos, pro mea summa et vobis cognita in rempublicam diligentia moneo, pro auctoritate consulari hortor, pro magnitudine periculi obtestor, ut otio, ut paci, ut saluti, ut vitæ vestræ et ceterorum civium consulatis: deinde ego fidem vestram, vel¹ defensoris et amici officio adductus, oro atque obsecro, iudices, ut ne hominis miseri, et quum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenæ, recentem gratulationem nova lamentatione obruat. Modo maximo beneficio populi Romani ornatus, fortunatus videbatur, quod primus in familiam veterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset: nunc idem, squalore sordidus, confectus morbo, lacrymis ac mœrore perditus², vester est supplex, iudices, vestram fidem obtestatur, misericordiam³ implorat, vestram potestatem ac vestras opes intuetur

¹ Vel tollendum videtur.

² I. perlitus.

³ Vel vestram, inserendum, vel m. i. pro glossemate habenda.

Nolite, per deos immortales! iudices, hac eum cum re, qua se honestiorem fore putavit, etiam ceteris ante partis honestatibus, atque omni dignitate, fortunaque privare. Atque ita vos Murena, iudices, orat atque obsecrat, si injuste neminem læsit; si nullius aures voluntatemve violavit; si nemini, ut levissime dicam, odio, nec domi, nec militiæ, fuit: sit apud vos modestiæ locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori. Misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet, iudices. Una enim eripiuntur cum consulatu omnia. Invidiam vero his temporibus habere consulatus ipse nullam potest. Objicitur enim concionibus seditiosorum, insidiis conjuratorum, telis Catilinæ: ad omne denique periculum, atque ad omnem invidiam solus opponitur. Quare quid invidendum Murenæ, aut cuiquam nostrum sit in hoc præclaro consulatu, non video, iudices. Quæ vero miseranda sunt, ea et mihi ante oculos versantur, et vos videre et perspicere potestis.

XLI. Si (quod Jupiter omen avertat) hunc vestris sententiis affligeritis; quo se miser vertet? domumne? ut eam imaginem clarissimi viri, parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit, eandem deformatam ignominia lugentemque videat? an ad matrem, quæ misera modo consulem osculata filium suum, nunc cruciatur et sollicita est, ne eundem paulo post spoliatum omni dignitate conspiciat? Sed quid ego matrem, aut domum appello, quem nova poena legis et domo, et parente, et omnium suorum consuetudine conspectuque privat? Ibit igitur in exsilium miser? quo? ad Orientisne partes, in quibus annos multos legatus fuit, et exercitus duxit, et res maximas gessit? At habet magnum dolorem, unde cum honore decesseris, eodem cum ignominia reverti. An se in contrariam partem terrarum abdet, ut Gallia transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime viderit, eundem lugentem, mcerentem, exsulem videat? in ea porro provincia, quo

animo C. Murenam, fratrem suum, adspiciet? qui hujus dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusque lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ atque sermonis, quod, quibus in locis paucis ante diebus factum esse consulem Murenam, nuntii literæque celebrassent, et unde hospites atque amici gratulatum Romam concurrerint, repente eo accedat¹ ipse nuntius suæ calamitatis?

Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt, si alienissima a mansuetudine et misericordia vestra, judices; conservate populi Romani beneficium: reddite reipublicæ consulem: date hoc ipsius pudori, date patri mortuo, date generi et familiæ, date etiam Lanuvio, municipio honestissimo, quod in hac tota causa frequens mœstumque vidistis. Nolite a sacris patriis Junonis Sospitæ, cui omnes consules facere necesse est, domesticum et suum consulem potissimum avellere. Quem ego vobis, si quid habet aut momenti commendatio, aut auctoritatis confirmatio mea, consul consulem, judices, ita commendo, ut cupidissimum otii, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic conjurationi, quæ nunc rempublicam labefactat, futurum esse promittam et spondeam.

¹ *l. accidet cum Garatonio.*

LONDON:
HARRISON AND CO., PRINTERS,
ST. MARTIN'S LANE.

Educational Books,

Published by
John W. Parker, London.

GERMAN.

By Professor Bernays, of King's College, London.

Compendious Grammar. Sixth Edition, 5s.

Exercises. Eighth Edition, 5s. 6d.

Examples. Fifth Edition, 3s.

Reader. Fourth Edition, 5s.

Historical Anthology. Second Edition, 5s.

Poetry for Beginners. 4s.

Poetical Anthology. Fourth Edition, 7s.

Latin Exercises for Middle Forms in Schools. By the
Rev. J. Edwards, M.A., Second Master of King's College School.
4s.

Progressive Exercises for advanced Students in Latin
Composition. Prepared for the use of King's College, by the Rev.
H. Davis. 3s. 6d.

Progressive Exercises in Latin Lyrics. By the Rev.
J. Edwards. 3s.

Progressive Exercises in Latin Elegiacs and Heroics. By
the same. 3s.

Rules and Exercises in the Use of the Latin Subjunctive
Mode. By the Rev. J. Crocker, M.A. 4s.

The Catiline, and the Jugurtha, of Sallust; with Anthon's
Notes. By the Rev. J. Edwards. 2s. 6d. each.

Latin Selections: Cornelius Nepos, Phædrus, and Ovid's
Metamorphoses: with Historical and Geographical Outlines, the
Rules of Syntax for Construction, a Vocabulary, and Exercises in
Scanning, &c. By T. S. Carr, Master in King's College School.
3s. 6d.

EDUCATIONAL BOOKS.

Select Orationes of Cicero, with English Notes. By a Master of King's College School, London. 2s. 6d.

The *Æneid* of Virgil, with the English Notes of Professor Anthon, of New York. Edited, with his sanction, by J. R. Major, D.D., Head Master of King's College School, London. Strongly bound, 7s. 6d.

Select Epistles of Cicero and Pliny. With English Notes. By the Rev. J. Edwards. 4s.

The *Aulularia* of Plautus. With Notes by J. Hildyard, B.D., Fellow of Christ's College, Cambridge. 7s. 6d.

The *Menæchmei* of Plautus. With a Glossary and Notes, by the same Editor. New Edition, 7s. 6d.

C. Cornelii Taciti Opera ad Codices Antiquissimos exacta et emendata, Commentario Critico exacta et emendata. Edidit Franciscus Ritter, Professor Bonnensis.

A New Edition of the Works of Tacitus, in Four Volumes, 8vo. The first two, containing the whole of the *Annals*, are now ready.

Major's *Excerpta ex Herodoto*, with English Notes. 4s. 6d.

Major's *Excerpta ex Xenophontis Cyropædia*; with a Vocabulary, and Notes. 3s. 6d.

Xenophon's *Anabasis*. I. and II. With Notes, by Dr. Hickie. 3s. 6d.

Anthon's *Homer's Iliad*. I. and III. With English Notes. Edited by Dr. Major. Strongly bound, 6s.

The Cambridge Greek and English Testament. The Greek and English Texts, in parallel columns in the same page, with Marginal References. 8s. 6d.

Greek Text of the Acts of the Apostles, with English Notes. By H. Robinson, D.D. 8s.

A Commentary on the Book of the Acts of the Apostles. By the Rev. W. Gilson Humphry, M.A., Fellow of Trinity College, Cambridge; Examining Chaplain to the Bishop of London. 8vo. 7s.

LONDON: JOHN W. PARKER, WEST STRAND.

CLASSICAL TEXTS,

CAREFULLY REVISED, FROM THE BEST EDITIONS.

- CICERO DE SENECTUTE. 1s.
CICERO DE AMICITIA. 1s.
CICERO PRO PLANCIO. 1s.
CICERO PRO MILONE. 1s.
CICERO PRO MURÆNA. 1s.
CICERO DE OFFICIIS. 2s.
CICERONIS ORATIO PHILIPPICA SECUNDA. 1s.
TACITI GERMANIA. 1s.
TACITI AGRICOLA. 1s.
EXCERPTA EX ANNALIBUS TACITI. Edited by Professor PILLANS.
CÆSAR DE BELLO GALLICO.
TERENTII ANDRIA. 1s.
VIRGILII GEORGICA. 1s. 6d.
OVIDII FASTI. 2s.
PLATONIS PHÆDO. 2s.
PLATONIS MENEXENUS. 1s.
EURIPIDIS BACCHÆ. 1s.
SOPHOCLIS ŒDIPUS TYRANNUS, WITH NOTES. 2s. 6d.
SOPHOCLIS PHILOCTETES, WITH NOTES. 2s.
EXCERPTA EX ARRIANO. 2s. 6d.

&c., &c., &c.

Other works are in preparation.

THE Editor of the ENGLISH JOURNAL OF EDUCATION thus speaks of the plan and execution of these works:—

“It would have been gain to us in our school days, if such ‘Classical Texts’ as these had been in existence, or perhaps we ought rather to say, in use:—gain to the boy’s scholarship as well as the parent’s purse. How often do we see expensive books literally in pieces before they have been read a quarter through, and occasionally a second volume never touched? Here, however, we have at a fair price, separate treatises, or books, of the best authors, (which are far better for school purposes than extracts,) carefully revised from the best editions. The object of the series seems to be to furnish the best texts in the most convenient form as hand-books, either for the general reader, or to say lessons from in schools. It is for the latter purpose that we strongly recommend them * * * * Schoolmasters who encourage among their pupils the good old practice of having interleaved text-books for insertion of, or reference to, parallel passages and other useful matter, will find these books particularly useful. Indeed, all parties—masters, scholars,

PARKER'S CLASSICAL TEXTS.

parents, and in the long run, booksellers too, will be gainers by the general introduction into our public and grammar schools, of these 'Classical Texts,' which are as elegant as they are useful, and tend at once to sound scholarship and educational economy."

Some or other of this Series have already been recommended to their Classes, by—

THE TUTORs of TRINITY COLLEGE, CAMBRIDGE,

THE CLASSICAL PROFESSORS in the UNIVERSITY of EDINBURGH,
KING'S COLLEGE, LONDON, and MARISCHAL COLLEGE, ABERDEEN;

and also adopted in

WINCHESTER COLLEGE,
KING EDWARD THE SIXTH'S SCHOOL, BIRMINGHAM,
KING EDWARD THE SIXTH'S SCHOOL, BURY ST. EDMUNDS,
KING'S COLLEGE SCHOOL, LONDON,
TRINITY COLLEGE, PERTSHIRE,
BRIGHTON COLLEGE,
ST. MARK'S COLLEGE, CHELSEA,
CHRIST'S HOSPITAL, LONDON,
RICHMOND GRAMMAR SCHOOL,
STAMFORD GRAMMAR SCHOOL,
KING'S COLLEGE, NORWICH,
DEVONPORT GRAMMAR SCHOOL,
ROYAL NAVAL SCHOOL, NEW CROSS,
STOCKWELL GRAMMAR SCHOOL,

&c.,

&c.,

&c.

GERMAN CLASSICS.

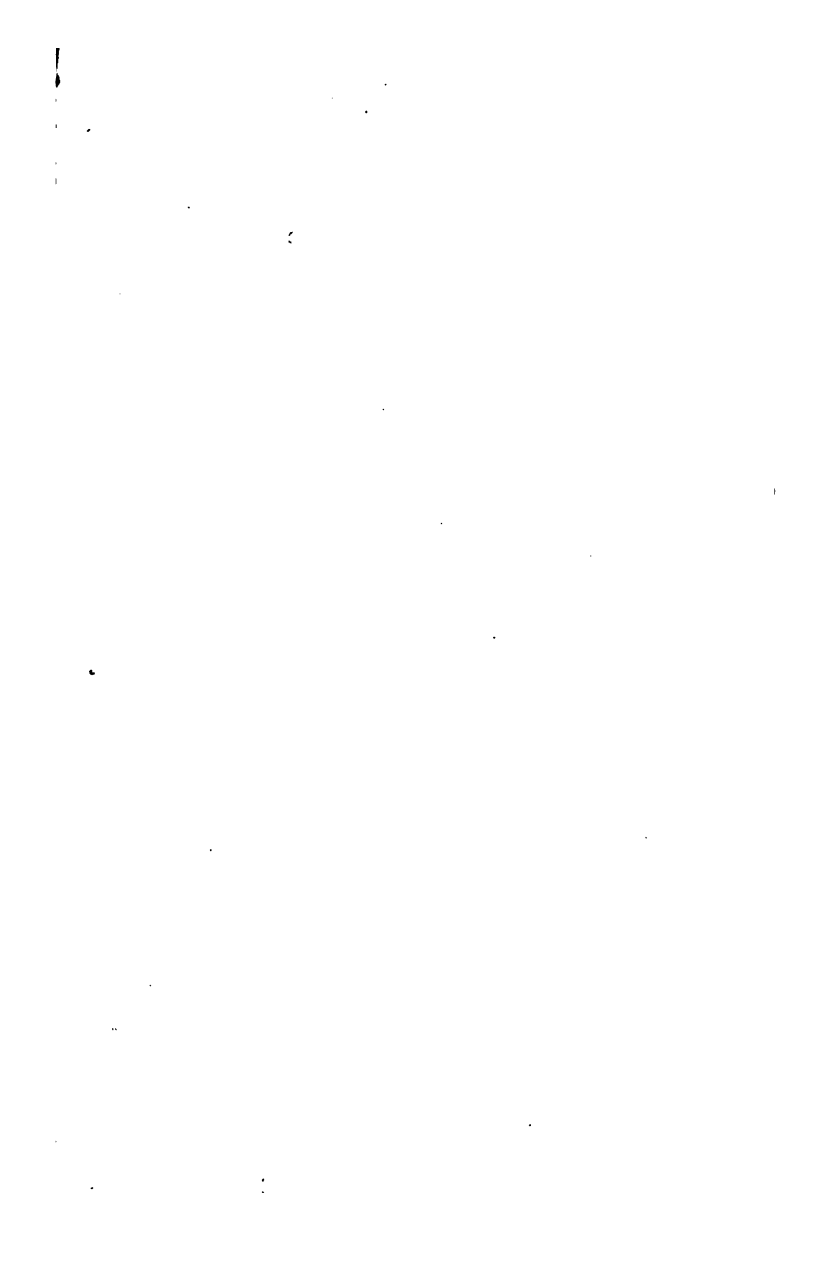
Foolscap Octavo, 2s. each.

SCHILLER'S MAID OF ORLEANS— SCHILLER'S WILLIAM TELL—

The GERMAN TEXT, with INTRODUCTION and ENGLISH NOTES,
by Dr. BERNAYS, Professor of German in King's College, London.

A very nice edition of Schiller's *Jungfrau von Orleans* and *Wilhelm Tell* (each separate) has been published by Dr. Bernays, who, in common with other German professors, has felt the difficulty of finding apt books for young pupils, especially ladies. These two plays are harmless in the highest degree; and while they are printed in a nice clear type, and at a price that ought to tempt the pupil, they are furnished with useful notes in English, which ought to assist his progress.—*Times*.

LONDON: JOHN W. PARKER, WEST STRAND.

1930

1930

1930

1930

1930

1930

1930

1930

1930

1930

1930

